Doctors contra l’Institut Nova Història (3)

Autor: Pep Mayolas
Data de publicació: 09-03-2022

Tercer lliurament de contestació al capítol central del llibre Pseudohistòria contra Catalunya. Encara sobre En Joan Colom i Bertran com a Cristòfor Colom.

En la present comunicació mirarem de tancar la qüestió del quondam, veurem com l’hereu universal del cavaller Joan Colom esdevé un acumulador d’herències i confirmarem que el Descobridor utilitzà un tercer nom, a més de Joan o Cristòfor. I que justament aquest tercer nom passés per alt, en múltiples edicions, als estrictes vigilants de les obres que arribaven a impremta (o comptés amb la seva aprovació tàcita) es converteix en el primer argument conforme el llaner genovès no podia ser el Descobridor d’Amèrica

1. Els darrers documents referits al cavaller Joan Colom analitzats a Pseudohistòria contra Catalunya

La darrera «prova» de la condició de difunt d’En Joan Colom i Bertran és un document de l’any 1487, quan una antiga esclava d’aquest cavaller fa testament amb data 4 de gener. La traducció catalana que ens en facilita el llibre de Pseudohistòria comença així: «Jo, Anna, que vaig ser esclava de l’honorable senyor Joan Colom difunt, cavaller domiciliat a Barcelona, però que ara, en canvi, soc lliure i alforrada [alliberada de l’esclavitud] i independent (...)».[1] Seria interessant conèixer amb exactitud en quina data es va veure alliberada de la seva condició d’esclava aquesta senyora, ja que si hem de fer cas del redactat, sembla que l’Anna és lliure «ara», com si no fes gaire que gaudeix de la seva llibertat i independència. Si el cavaller Joan Colom ja era difunt deu anys abans, com testimonia el document de 1477, hem de considerar que ha romàs esclava d’un difunt, durant aquests deu anys? El fet de designar marmessor del testament En Jaume Colom[2] suggereix que l’Anna havia continuat vinculada a la família del cavaller Joan, i amb una relació prou estreta com per confiar la marmessoria al fill del seu antic senyor. Però atès que en cap moment i enlloc consta que passés a servir l’hereu d’En Joan Colom com a esclava, podem demanar-nos si l’Anna ha romàs en uns llimbs legals fins que no s’ha constatat fefaentment la condició de «difunt» del seu amo, just després de l’aparició d’En Cristòfor Colom davant dels Reis Catòlics pel gener de 1486. O si, pel contrari, fou declarada lliure un cop l’hereu d’En Joan Colom va fer constar com a «difunt» aquest cavaller, a mitjans de 1477. La resposta a aquestes preguntes

ens aportaria clarícies, però no és d'una rellevància imprescindible. Perquè la veritable qüestió és que un cop hom es presenta com a Cristòfor Colom —o un altre nom— no hi ha marxa enrere: cal tenir per difunt, jurídicament difunt a tots els efectes, l'antic cavaller Joan Colom «domiciliat a Barcelona», com precisa el testament de l'Anna. Hem suggerit Cristòfor «o un altre nom» per una qüestió que tractarem a l'apartat n. 4.

2. Una sentència i un testament reveladors

Els doctors Cingolani, Fornés i Palomo no escatimen esforços per deixar mort i ben mort el candidat de l'INH a Descobridor i passen a analitzar, tot seguit, els documents posteriors a 1487 on En Joan Colom és esmentat sense l'adverbi llatí quondam. «Bilbeny presenta dos documents, un del 1488 i un altre del 1490, que ja havien estat publicats per Ricard Carreras Valls i Joan Grimal respectivament i en què apareix Joan Colom sense estar acompanyat del mot quondam. Vegem-los amb detall un darrere de l'altre.

»Document del 1488. Es tracta d'una sentència del 18 de març promulgada per l'infant Enric d'Aragó, lloctinent o virrei de Catalunya, per la qual es condemna Lluís Colom i el seu nebot Jaume Colom —fill de Joan Colom— a pagar unes misses per l'ànima de Guillem Colom (1348-1419), avi i besavi de Lluís i Jaume respectivament».[3] La resolució cita En Lluís Colom i el seu germà Joan i aquest apareix, com ja s'ha dit, sense l'acompanyament de l'expressió quondam. Però els nostres acadèmics assenyalen, amb raó, que En Jaume Colom i Marimon, el pare d'En Lluís i En Joan Colom, també és esmentat sense el quondam i no per això cal tenir-lo per viu, sabent com sabem que al 1441 ja era mort.[4] I davant la sentència condemnatòria dictada sobre En Jaume Colom i el seu oncle Lluís, conclouen que si En Joan Colom fos viu, «el condemnat a pagar seria Joan, i no Jaume, encara que Joan fos absent de Catalunya. Ben per contra, les dues vegades que apareix Joan Colom en el document no intervé ni fa res, simplement és un referent genealògic».[5]

Aquesta argumentació no va en detriment de la nostra. L'infant Enric que dicta la sentència sospitem que hauria estat, com a comte d'Empúries, un dels primers amfitrions d'En Joan Colom quan aquest tornà de Portugal a mitjan 1485 i refugiaria les seves naus al port arrecerat de Pals d'Empordà. Allí, En Colom seria rebut per un membre de la família que posseïa el castell de Pals, probablement el jurista i cosmògraf Joan Pere que el relat oficial transforma en fray Juan Pérez,[6] el porter del convent de La Rábida (Huelva) que rep al llaner genovès i que tenia tants usos com una navalla suïssa, atès que també era cosmògraf i a més a més confessor de la reina. La «flor» del llaner Colombo, digna d'estudi, només és comparable amb la «flor» històrica del Real Madrid als sorteigs de la Champions League de futbol. Però no ens desviem. L'Enric d'Empúries, duc de Sogorb i lloctinent del Principat, que al nostre parer ja coneixeria d'antuvi En Joan Colom, seria un dels defensors més entusiastes del projecte colombí lligat a la nova personalitat d'En Cristòfor Colom. El paper del comte d'Empúries en la Descoberta d'Amèrica seria, a grans trets, aquell que en el relat oficial s'atribueix al duc de Medinaceli, el «gran protector d'En Colom».[7] La censura es cura en salut i manipula els textos de l'anomenat Gonzalo Fernández de Oviedo per fer-li dir que el futur Descobridor arribà a Sevilla i allí «tingué les seves intel·ligències amb l'il·lustre i valerós don Enrique de Guzmán, duc de Medina-Sidonia i... amb el molt il·lustre don Luis de la Cerda, primer duc de Medinaceli».[8] Per si de cas, posem-hi un Enrique, no fos cas que mai surti un paper conforme En Colom fou acollit per un duc que es deia Enric. Després, el pare Cases precisarà que fou el de Medinaceli qui «manà proveir-lo de ca seva de tot allò que calgués»[9] i En Manzano insisteix en l'«excel·lent acollida que li dispensà el duc de Medinaceli qui, a la fi, l'encaminà cap a la cort».[10] Gran part de les aventures del llaner genovès per Andalusia tindran lloc, així, a les terres del duc de Medinaceli. Però això no seria res més que la translació castellanitzadora de l'estada de l'Almirall als dominis empordanesos del comte d'Empúries. Al lector pertoca decidir si és fruit de la divina casualitat que la casa d'Empúries, ja integrada en la dels Cardona-Córdoba, entronqui amb la dels ducs de Medinaceli al 1653, just quan els arxius dels Cardona-Empúries havien estat traslladats d'urgència a la ciutat cordovesa de Lucena el 1641 per preservar-los de «les contingències de la Guerra dels Segadors».[11] I així, allò que segons els papers havia viscut el Descobridor a les catalanes terres del duc Enric, després d'uns retocs molt específics es convertirà en allò que el genovès Colón figura que va viure als dominis andalusos del duque Luis. Total, tant l'Enric com don Luis van ser avantpassats dels ducs de Medinaceli actuals: tot queda a casa. On és el problema?

Tornem al document de 1488. El detall de no fer constar el quondam d'En Colom podria ser el reflex d'una realitat coneguda tant pel jutge com pels condemnats. És a dir, que fan esment d'algú a qui han de considerar mort, però que en el fons tots saben que és viu, per bé que vulgui ser conegut amb un altre nom. Abstenir-se de qualificar-lo de quondam, en aquesta tessitura, denota una precisió i una escrupolositat legal exemplars.

El mateix passarà amb el testament que Na Caterina de Gualbes i Colom atorga el 7 d'abril de 1490, i on l'al·lusió a l'oncle Joan Colom i Bertran torna a mancar de l'adverbi llatí que el feia difunt. Tal com assenyalen els tres doctors, les aparicions d'En Joan Colom sense el quondam en documents posteriors a aquells en què és donat per difunt són purs esments del personatge, però en cap cas hi ha constància que intervingui en el fet documentat o protagonitzi cap acte jurídic. «Per tot plegat, doncs, resulta obvi que Joan Colom era difunt i és possible que per aquest mateix motiu el

redactor del document, com es feia habitualment quan el fet era evident pel context del contingut documental, s'estalviés els "quondam" que acompanyaven Joan Colom».[12] Els nostres detractors, és clar, només ho interpreten com el símptoma definitiu conforme parlem d'algú «biològicament difunt», però allò que s'ajusta de forma més precisa a la veritat és que En Joan Colom seria «jurídicament difunt»: com ja havíem apuntat en el lliurament anterior, ningú pot demostrar que no sigui viu i estigui actuant sota un altre nom.

En aquest testament de 1490, Na Caterina de Gualbes i Colom institueix el seu marit Gabriel Samsó com a hereu universal dels béns que li venien de la seva mare, l'Elionor Colom i Bertran, i un cop mort el marit, «substituesch e a mi hereu universal instituesch los hereus de mossèn Johan Colom e Luys Colom e la dita Caterina Coloma, si llavors tenia marit, per aguals parts».[13] Com podem constatar, En Joan Colom és esmentat sense el quondam al costat del seu germà Lluís, que sabem que era viu. Per a nosaltres representaria, ja ho hem dit, un senyal de precisió legal. Però aquí hi ha alguna cosa més. En al·ludir a aquest apartat, En Mitjana de las Doblas escriu que Na Caterina «nomena hereus dels béns materns els oncles, Joan i Lluís Colom, per tal que ells els designin (és a dir, que tampoc no els nomena hereus lliures el 1490)».[14] La interpretació d'En Mitjana, que no acaba d'estar ben formulada, té un punt d'arriscat. En Jordi Bilbeny comparteix el criteri i considera que Na Caterina no precisa qui són els hereus d'En Joan i d'En Lluís Colom perquè espera que aquests els designin, «cosa que molt difícilment haurien pogut fer si no fossin vius».[15] Cert i evident.

Els tres doctors també es demanen per què Na Caterina no especifica els noms de cadascun dels hereus i troben un possible primer motiu (i l'últim, segons que es desprèn de la lectura) en «la prudència». La testadora «desconeix quins dels hereus dels seus oncles restaran amb vida quan ella i Gabriel Samsó hagin traspassat. Llavors, per estalviar-se elucubracions macabres sobre l'esperança de vida dels cosins, designa els hereus dels seus oncles de forma genèrica, siguin qui siguin en el moment de la seva pròpia mort».[16] Aquest seria un argument força ponderat i racional, si no fos perquè unes línies més avall se'ls escapa que «mentre que la testadora devia saber perfectament que l'hereu universal del difunt Joan Colom i Bertran era Jaume Colom i Alòs, desconeixia quin o quins dels seus cosins esdevindrien els hereus universals de Lluís Colom, ja que aquest oncle encara era viu».[17] Molt bé. En Jaume Colom feia anys que realitzava accions legals emparat en la condició d'hereu universal del seu pare. I per la seva cosina, que ho «devia saber perfectament», hauria estat molt més net i senzill designar «Jaume Colom i Alòs o els seus hereus», no esmentar per res l'oncle «difunt», i deixar només en genèric els hereus d'En Lluís.

Però no. La testadora ni fa constar que En Joan Colom i Bertran fos difunt, ni demostra tenir per segur que En Jaume Colom n'era l'hereu universal, per més que aquest feia anys que actuava com a tal. I això potser vol dir que passava alguna cosa amb els hereus del cavaller Joan. O bé restaven pendents de designar, com sostenen En Mitjana i En Bilbeny, o bé no hi havia certeses sobre què acabaria passant amb aquell oncle que s'havia dit Joan, però que s'havia presentat sota una altra identitat sobretot perquè, ho argumentàvem al lliurament anterior, aspirava a designar un nou hereu universal en la figura d'En Ferran Colom. Entenem, doncs, que si al 1488 o 1490 hi ha papers oficials on En Joan Colom i Bertran és esmentat sense el quondam, potser vol dir que els seus familiars sabien que era físicament viu i, malgrat no poder fer-ho constar, la forma de ser més fidels a la realitat era estalviar-se el quondam. Al 2014, després d'examinar els documents al·ludits i exposar les seves raons, l'advocat Lluís Matamala reblava que «si en Joan fos mort, pràcticament segur que ho haurien posat, atesa la importància del text, del context i del personatge».[18]

Respecte al testament del 4 de gener de 1487 de l'antiga esclava Anna, on aquesta qualifica de «difunt» el seu antic senyor, el quondam resulta indispensable de tot en tot si el seu amo havia desaparegut i calia fer-ne constar la mort per poder ser declarada lliure. Seria el mateix cas que En Jaume Colom, ho vèiem en la comunicació anterior, quan actuava al 1477 i al 1484 com a hereu universal d'En Joan Colom: l'única forma legal de poder obrar sense restriccions i amb tota la llibertat d'un hereu, creiem, era acreditar el seu pare com a difunt.

3. En Jaume Colom, acumulador d'herències

Hi ha una constant que es repeteix almenys quatre vegades, en els testaments que hem anat examinant. Al segon lliurament d'aquesta sèrie vèiem com Na Caterina Bertran, mare del cavaller Joan Colom, instituïa l'any 1470 com a hereu universal el seu nét Jaume Colom. La situació es repetia al 1477, quan el mateix Jaume feia valer el testament del seu pare de 1459 que l'erigia en hereu universal, també, de l'esmentat cavaller. Al 1501, de bell nou, En Jaume Colom esdevindrà l'hereu universal del seu oncle Pere d'Alòs, qui constituïa un vincle perpetu a favor seu i per als seus hereus i successors, amb la condició que s'utilitzés el cognom d'Alòs en primer lloc, per la qual cosa «hom el coneix correntment amb el nom de Jaume d'Alòs i Colom».[19] El primogènit d'En Joan Colom, doncs, és assenyalat com a hereu universal de la seva àvia, del seu pare i del seu oncle matern.

El testament de la seva cosina Caterina de Gualbes i Colom, aleshores, no serà una excepció, si més no pel que fa als béns heretats de la mare de la testadora, l'Elionor Colom i Bertran. Perquè en última instància, encara que fos només

una tercera part de l'herència, la deixa tornava a afavorir En Jaume Colom, l'hereu universal del cavaller Joan. Com si s'ofegués en la misèria. Com si no hagués heretat mai res. Com si se l'hagués de rescabalar d'una mala jugada del destí, o d'una despossessió «injusta», antinatural. És com si la família mirés de proveir l'hereu agreujat, de compensar-lo per la titularitat de l'herència americana que el seu pare, que es vol anomenar Cristòfor Colom, té previst de deixar al seu fill portuguès, l'infant Ferran Colom d'Avis i d'Urgell.

Però això encara no s'acaba aquí. Al Catàleg de Pergamins de l'Arxiu de Protocols de l'arxiu municipal de Barcelona, hi ha el regest d'un document datat a 19 d'octubre de 1524, on llegim: «Anna, vídua en primeres noces del difunt Miquel Antic Sampsó, ciutadà de Barcelona, mort intestat, ara muller de Francesc de Blanes, donzell, domiciliat a Barcelona, i el seu cunyat Francesc Bonaventura Sampsó, ciutadà de Barcelona, hereu universal del dit difunt, donen i transfereixen a Jaume Alòs Colom, ciutadà de Barcelona, fill i hereu del difunt Perot Colom, donzell, i als altres fills i hereus del dit Perot, per meitats, un censal mort de 484 lliures de preu i 387 sous i 1 diner de pensió anual cobrador sobre la universitat i els singulars de la ciutat de Barcelona el dia 27 de maig més les pensions degudes fins al dia d'avui, quantitats que sumen un total de 484 lliures, 13 sous i 3 diners de preu i 387 sous i 9 diners de pensió anual. Aquest censal és part d'un censal major de 650 lliures de preu i 520 sous de pensió anual, a for de 25.000 per mil sous de pensió, que Gabriel Sampsó, ciutadà de Barcelona, pare del dit Miquel Antic, rebia anualment el dia 16 d'agost sobre els citats universitat i singulars, el qual havia comprat a Bernat Dusai, ciutadà, clavari i síndic de la ciutat de Barcelona (1505, agost, 16). La donació es fa en compliment de la sentència règia donada per Joan de Cardona, canceller i conseller reial, en nom d'Antonio de Zúñiga, prior a Castella de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, conseller, lloctinent i capità general del rei al Principat de Catalunya i els comtats del Rosselló i de la Cerdanya, llegida i publicada per Francesc Guerau Fogassot, notari públic de Barcelona i escrivà reial (1524, maig, 27). Hi figura el consentiment exprés de l'actual marit de la dita Anna».[20]

Anem a pams. D'entrada, la vídua d'En Miquel Antic Sampsó, fill de Na Caterina de Gualbes i Colom i d'En Gabriel Sampsó (també escrit Samsó o Sansó) i el seu cunyat Francesc B. Sampsó, hereu del seu germà Miquel Antic, fan donació de la meitat d'un censal mort de 484 lliures, quantitat considerable, a En Jaume Alòs i Colom. I la donació es fa en compliment d'una sentència règia del lloctinent de Carles I al Principat. Els personatges que s'esmenten formen part de la família Samsó-Gualbes-Colom que trobàvem al testament de 1490 de Na Caterina, neboda d'En Joan Colom i Bertran. I el beneficiari de la meitat del censal és, per variar, un Jaume [d']Alòs Colom, que es diu igual que l'hereu del cavaller Joan Colom, però alerta, perquè segons el present pergamí notarial, aquest Jaume Alòs Colom era «fill i hereu del difunt Perot Colom, donzell».

4. Fill d'En Joan Colom... o d'En Perot Colom?

Són unes dades xocants. Sabem que existeix un Pere Colom, donzell, en aquesta família —anomenat «Perot Colom i Serra» a l'arbre genealògic dels Colom aportat per En Cristian Cortès—[21] que és fill i hereu d'En Lluís Colom i Bertran, el germà del Descobridor. Els nostres doctors el troben en el segon dels tres documents que presenten per demostrar que el cavaller Joan Colom era mort abans de la Descoberta, datat el 2 d'agost del 1484, en què intervenen En Jaume Colom, «fill i hereu universal del "quondam" Joan Colom i Bertran, i el seu cosí Pere Colom, fill i procurador de Lluís Colom i Bertran, nomenant un procurador».[22] És a dir, aquí En Jaume i En Pere o Perot serien cosins. També són cosins al testament del mateix Jaume Colom, atorgat el 1507, i on el testador nomena com a marmessors familiars «els magnífics Guillem Colom i Pere Colom, cosins seus».[23] Però al 1524, el donzell Perot Colom ja és mort i un Jaume Alòs i Colom figura com a fill —fill!— i hereu seu. Com s'explica, això?

Se'ns acudeixen alguns escenaris possibles. L'explicació més senzilla sovint sol ser la que respon a la veritat, i aquí, el més senzill és pensar que es tracta d'un error. A sota del regest que hem transcrit, hi llegim que «Pau Gomar, notari públic de Barcelona, tinent [sic] les escriptures de l'escrivania del difunt Antoni Miquel, connotari seu, després d'esmenar alguns defectes formals i de procediment i desenvolupar el document, a instància de Pere Antoni Colom, ciutadà de Barcelona, li dóna forma pública el 1555, agost, 2».[24] És a dir, que a instàncies d'un fill i hereu contrastat d'En Jaume d'Alòs i Colom, 31 anys més tard s'esmenen «alguns defectes formals i de procediment», no sabem ben bé quins, ni de quin abast. És possible que l'anomenat Jaume Alòs Colom fos l'hereu —l'hereu i prou— d'En Perot Colom, i el notari de 1524 el fes constar erròniament com a «fill», quan només eren cosins? Una altra possibilitat és que el donzell Perot Colom s'hagués casat amb la pubilla d'uns Alòs, que tinguessin un hereu batejat «Jaume» i per obtenir una herència de la banda materna, aquest Jaume fos constret a canviar-se d'ordre els cognoms, exactament igual que l'hereu d'En Joan Colom i Bertran. Molta casualitat, sembla.

En Mitjana de las Doblas, tan detallista com sovint imprecís, en aquest cas només contribueix a la confusió, atès que en llistar els legataris de Na Caterina de Gualbes i Colom, esmenta els seus parents «Jaume Colom i Alòs, cosí; Isabel Colom i Alòs, primera filla de Lluís i Leonor».[25] Això és una altra sorpresa. A En Lluís Colom i Bertran se li coneixen dos matrimonis. Primer amb Violant de Mont-ros i en segones núpcies, Elionor Serra. En cap cas s'esmenta una

esposa dita «Alòs» de cognom. Cal entendre que En Mitjana o bé qui copiés el seu mecanoscrit a l'ordinador es van equivocar. Els nostres doctors esmenten aquesta filla d'En Lluís Colom i l'anomenen Elisabet Colom i Serra,[26] com faria al cas. Però al regest del pergamí llegim, recordem-ho, que el fill i hereu del donzell Perot Colom (i Serra?) es diu Jaume Alòs Colom. L'explicació més senzilla continua indicant que som davant d'un cúmul d'errors o d'imprecisions encadenades.

Però hi ha una altra possibilitat. Força més remota, d'entrada. I és que aquest Perot Colom fos un altre dels noms d'En Joan Colom i Bertran. Si l'hereu del Descobridor es deia Jaume d'Alòs i Colom, just com l'hereu d'En Perot, potser és que el quondam Joan Colom també fou conegut com a «Pere» o «Perot», abans de ser autoritzat pels reis a «dende en adelante llamar e intitular don Cristóbal Colón».[27] En Jordi Bilbeny ens facilitava al Príncep algunes referències conforme En Colom fou conegut també amb el nom de «Pere». En una ocasió el troba esmentat com a Pedro Joâo Cullâo, en un «Rol de despeses de la hisenda reial» portuguesa corresponent al període 1470-1473.[28] En Fernando Pedrosa identifica aquest «Pedro Joâo Cullâo» amb el futur Descobridor quan troba una carta de Gènova al duc de Milà datada el 18 de desembre de 1476 en què «s'hi diu que en Columbo, després de ser abatuda la seva armada, es troba a Lisboa desarmat»,[29] una informació congruent amb el famós combat naval del 13 d'agost de 1476 davant del cap de sant Vicenç. Més enllà, En Bilbeny extracta que el reputat cronista dels Reis Catòlics Luca Marineo afirma que el Descobridor es deia Pere Colom. «Així, al seu llibre De las cosas memorables de España, editat al 1539, escriu: "Havent els Prínceps Catòlics subjugat Canàries i havent-la posat en el culte diví, enviaren en Pere Colom amb trenta-cinc naus (que en diuen caravel·les), i amb gran nombre de gent a d'altres illes molt majors" que hi ha als antípodes».[30] En Dalmau Valls, per acabar, escorcolla els rastres colombins en la tradició catalana i recull que «es deia que Colom era un avesat patró barceloní anomenat Joan, segons uns, o Pere, segons uns altres, que tenia diverses naus, les més marineres i ràpides del seu temps».[31]

A la vista de tots aquests elements, plantegem la possibilitat que, abans de ser autoritzat pels reis a poder-se anomenar «Cristòfor Colom» —això seria a partir de 1493, un cop tornat del viatge de Descoberta—, En Joan Colom es fes dir «Pere» o «Perot», potser des que marxa de Catalunya al 1476 i fins al 1492, si fa no fa. Mai hauríem gosat suggerir-ho. Però el fet que un registre portuguès, un cronista sicilià i una tradició catalana apuntin que el Descobridor es deia «Pere», i ara surti un pergamí on el fill i hereu d'En Joan Colom i Bertran consta com a fill i hereu d'un Perot Colom, convida a creure que, en un alt grau de probabilitat, el nostre cavaller fou conegut durant un temps considerable amb aquest nom.

5. En Pere Colom, «de molta indústria en les coses de la mar»

En Ricard Carreras Valls troba notícies d'un Pere Colom precisament al 1476 i exercint com a comissari general de l'armada del Rei Catòlic. És a dir, un càrrec importantíssim que el situa en una posició jeràrquica de privilegi al capdavant d'una flota militar, just allò que els nostres detractors troben a faltar en el cavaller Joan Colom: si bé no li poden negar la seva condició de militar, es complauen a subratllar que «no trobem en cap document cap mena de relació de Joan [Colom i Bertran] amb la navegació o la marina».[32] Al quart capítol d'aquesta sèrie mirarem de posar-hi remei. De moment, llegim En Carreras Valls: «En Gaspar d'Arinyo, segons consta als papers d'En Çurita reproduïts per En Paz y Melià, tenia un cosí anomenat Pedro Tolón. Pel mateix Çurita sabem que era un jove aragonès de molta indústria en les coses de la mar a qui el Rei Catòlic va nomenar comissari general de l'Armada que havia de combatre l'almirall francès Casanova Colom. Els personatges que coneixem de dita armada són En Ladrón de Guevara, En Gracià d'Agramunt i l'esmentat Pedro Tolón, i l'organització de la qual tingué lloc, probablement, pel juny o juliol de 1476, sense que consti que entrés en combat amb En Casanova Colom».[33]

Per En Mitjana de las Doblas sabem que En Lluís de Mont-ros estava casat amb l'Elionor de Montsuar i d'Arinyo, filla i néta dels senyors de Favara i cosins d'En Gaspar d'Arinyo, i que la germana d'En Lluís, Na Violant de Mont-ros, era l'esposa d'En Lluís Colom Bertran i foren pares d'En Pere o Perot Colom Mont-ros.[34] Deixant de banda que una Cecília d'Arinyo estava casada amb un Ladron vescomte de Xelva[35] i que Favara s'assembla molt a Guevara, no es pot dir que En Pere Colom fos cosí carnal del secretari reial Gaspar d'Arinyo, com deia En Çurita d'aquell Pedro Tolón, però sí que tenien un parentiu llunyà per via d'oncles i cosins. Crida l'atenció que aquella armada comandada per En Ladrón, l'Agramunt i En Tolón no arribés a entrar en combat amb l'esquadra d'En Casanova Colom, tot i haver estat aplegada amb aquest objectiu. Això i el fet que En Gracià d'Agramunt consti com a caigut en desgràcia per al Rei Catòlic onze anys més tard (1487),[36] fa rumiar si aquesta pretesa armada pertanyia de debò al rei Ferran o al bàndol contrari... o fins i tot si només es tracta d'una notícia falsa ideada per anar creant la noció d'un Colón espanyol i amb un passat mariner grandiloqüent sota l'estendard dels Reis Catòlics.

En Carreras també dóna per fet que el cognom real del tal Pedro Tolón era «Colom» i ho justifica amb un argument paleogràfic, adduint que la C i la T majúscules es traçaven de manera similar en l'escriptura d'aquell temps i això va dur En Çurita a la confusió. Per això conclou que «els documents que hem examinat relatius al cèlebre comissari

general de l'Armada del Rei Catòlic ens han convençut que el seu nom veritable era Pere Colom».[37] Nosaltres també descartem l'existència d'un comissari naval aragonès anomenat «Tolón», però pensem que el canvi de la C per la T no és innocent i és el fruit de la convergència tardana de dos criteris censors en el cas Colom. Ens expliquem.

En la comunicació anterior vèiem com als fiscals de la Corona els interessava convertir el Descobridor en un plebeu i, a més a més, estranger: era la solució màgica per poder declarar il·legals les concessions atorgades per signatura reial en les Capitulacions de 1492 i poder revocar, així, les dignitats i privilegis hereditaris que reclamaven els successors de l'Almirall. Per això, en els papers adulterats dels plets colombins, avui consta que era el mateix Colón qui declarava «una i altra vegada que és un pobre mariner estranger, cosa que mai li discuteixen els fiscals, que en canvi li discuteixen tota la resta».[38] Ara bé, mentre la censura específica de la trama judicial dissenyava el Colombo genovès i plebeu que els convenia legalment, una altra censura del tot aliena a aquesta feia anys que treballava, de forma silenciosa i implacable, per castellanitzar personatges, gestes, indrets i obres, a fi de construir sobre el paper la gran Castella hegemònica de la història i, amb el temps, obtenir per a la Castella física i tangible els profits de l'explotació colonial americana. I aquests censors, d'un perfil que podríem qualificar d'«inquisitorial», no s'estarien pas de passar la seva piconadora particular sobre el cas Colom, de manera que Pals esdevingué Palos, els nobles portuguesos Anes es convertiren en «los hermanos Pinzones», andalusos del mateix Palos, el comte d'Empúries en el duc de Medinaceli, i el català Colom perdé un arc de l'«m» per esdevenir «Colón», la seva castellanització natural (cal repetir-ho per la gent que encara es pensa que «Colón» ve de «Colombo»). Del procés de castellanització en tenim una evidència palmària a l'esmentada crònica De rebus Hispaniae Memorabilibus d'En Luca Marineo, que veié diverses edicions en llatí i en castellà des del 1497. Per a l'edició de 1536, En Caius Parellada recull el testimoni del peruà Lluís Ulloa i subratlla que En Marineo, «tot i essent italià, no qualifica Colom de genovès, malgrat ésser obligatori tal esment a les obres que es publicaven aleshores».[39] A la de 1539 que ens reportava En Bilbeny, tornem a demanar-nos on para el Cristoforo estranger, plebeu i genovès. Com fou autoritzada a arribar a la impremta —i a ser editada i reeditada— l'obra d'un cronista oficial on els Reis Catòlics envien a les grans illes dels antípodes En Pedro Colón amb trenta-cinc naus i gran nombre de gent?

La sorprenent «promoció» d'un Pedro Colón com a Descobridor no és l'acudit testicular d'un censor patriòtic en un inspirat matí de primavera. És un reflex molt significatiu de la realitat: en algun estadi de la seva vida, a l'Almirall se l'havia conegut amb el nom de «Pere». I el castellanitzen com a Pedro. I el Colom com a Colón. I és molt possible que durant el primer terç del segle XVI tinguessin pensat de relacionar-lo d'alguna manera amb aquell «joven aragonés de mucha industria en las cosas de la mar a quien el Rey Católico nombró comisario general de la Armada». Tal vegada en seria el pare, l'oncle, o potser voldrien que fos aquell mateix Pedro. La molesta catalanitat ja s'havia diluït sota el terme «aragonés», i a la llarga se'l podria castellanitzar de soca-rel, si molt convenia. Però en temps del cronista Çurita, que a mitjan segle XVI anava redactant els monumentals Anales de la Corona de Aragón per encàrrec de Felip II, les necessitats de la fiscalia ja s'havien imposat i el Descobridor havia de ser, per força i sens ombra de dubte, estranger i plebeu. Aquí es on s'unifiquen els dos criteris censors. Fou així, pensem, que el Pedro Colón que apuntava a gloriós Descobridor espanyol es convertí en l'inefable Pedro Tolón, que no tenia res a veure, Déu nos en guard, amb l'immortal Cristoforo Colombo, plebeu i estranger com convenia a la Corona. Si a més a més així també s'evitava, als curiosos del futur, l'eventual temptació de relacionar un Colón «aragonès» amb el Colón d'Amèrica, oli en un llum.

Totes aquestes vacil·lacions en la nacionalitat de l'Almirall, però, demostren de forma claudicant i incontestable que la genovesitat d'En Colom és una falsedat de laboratori. En Caius Parellada ja va glossar els antecedents històrics repassats per l'Ulloa, els quals permetien a l'erudit peruà de «sostenir amb forts arguments que no hi ha testimonis anteriors a la mort de Colom dels quals se'n pugui deduir la seva genovesitat».[40] En Colom, per tant, no era genovès. No podia ser el Cristoforo Colombo genovès des del moment que els estrictes vigilants del compliment de les lleis de censura promulgades el 1502 autoritzaren múltiples edicions d'una obra on En Colom es deia Pedro.

En el proper lliurament desmentirem que En Joan Colom no estigui gens relacionat amb la navegació, com sostenen els tres doctors, pararem esment a la potinejada heràldica del Descobridor per trobar-hi rastres dels Colom Bertran i allò que implicaria per als Colom-d'Avis-Urgell, i acabarem de veure com les darreres notícies semblen dibuixar la personalitat del cavaller Joan Colom. En el cinquè i últim article de la sèrie, aleshores, serà quan abordarem sintèticament què «accepten» els historiadors quan s'acullen a la «versió historiogràficament acceptada de l'origen genovès» d'En Cristòfor Colom.

Pep Mayolas

Notes:

[1] STEFANO M. CINGOLANI, GUILLEM FORNÉS I CRISTIAN PALOMO, “3. Joan Colom i Bertran no va descobrir Amèrica” dins Pseudohistòria contra Catalunya, Eumo Editorial, Vic, 2020, p. 232.

[2] Ídem.

[3] Ídem, p. 279-280.

[4] Ídem, p. 283.

[5] Ídem, p. 282.

[6] JORDI BILBENY, Cristòfor Colom, Príncep de Catalunya, Edicions Proa, ECSA, Barcelona, 2006, p. 97-121.

[7] JUAN MANZANO MANZANO, Cristóbal Colón. Siete años decisivos de su vida. 1485-1492, Ediciones de Cultura Hispánica, Madrid, 1989, p. 541.

[8] Ídem, p. 24.

[9] Ídem, p. 183, nota 81.

[10] Ídem, p. 185.

[11] GENERALITAT DE CATALUNYA, DEPARTAMENT DE CULTURA. DIRECCIÓ GENERAL D’ARXIUS, BIBLIOTEQUES, MUSEUS I PATRIMONI. ARXIU COMARCAL DEL PALLARS SOBIRÀ. Fons: ARCHIVO DUCAL DE MEDINACELI. CASA SEGORBE-CARDONA. SECCIÓN CATALUÑA GENERAL
https://xac.gencat.cat/web/.content/xac/01_continguts_arxius_comarcals/ac_pallars_sobira/02_quadre_de_fons_acps/ADM-Catalunya.pdf
«El pla de centralització d’arxius que la casa de Cardona va portar a terme durant el segle XVI situava tota la documentació a l’arxiu de Cardona. Al mateix moment es produí la fusió de la casa de Cardona amb la de Segorbe-Empuries. Així per tal de conformar l’anomenat Archivo General de los Duques de Segorbe y Cardona, la

documentació va passar el 1623 a la vila d'Arbeca, sota la direcció del notari de Tortosa Juan Busquets, arxiver de la Casa Ducal. Les contingències de la guerra dels Segadors van obligar el 1641 a un ràpid trasllat de l'arxiu a la ciutat cordovesa de Lucena, però es retornaren a Catalunya el 1660. El lloc designat com a nova seu de l'arxiu fou el castell de Falset. La tasca d'instal·lació fou portada a terme pel notari del comtat d'Empúries Bernat Josep Llobet i finalitzada el 23 d'abril de 1668. Amb el matrimoni de Caterina Antònia Folc de Cardona i Aragó amb Juan Francisco de la Cerda y Enríquez de Ribera el 1653, els estats es van agregar a la casa de Medinaceli. I l'arxiu de Falset es convertí en el "Archivo de los estados de Segorbe y Cardona de la casa Ducal de Medinaceli" o també "Archivo de los Duques de Medinaceli en Catalunya". Durant la guerra de Successió l'arxiu fou traslladat temporalment a Tortosa (1714-1722). Poc després fou emplaçat a Barcelona a la casa Gralla del carrer Portaferrissa on va restar fins el 1853. Durant la guerra del Francès (1808-1814) l'arxiu fou amagat als soterranis de la mateixa casa, però les dolentes condicions de l'amagatall varen provocar importants pèrdues de documentació, malgrat es van elaborar còpies i trasllats autèntics dels documents en pitjor estat que foren recollits en uns volums titulats "Diligencias de reposición en el Archivo de escrituras que se han hallado estropeadas". El 7 de desembre de 1853 el duc de Medinaceli ordena el trasllat de l'arxiu a Madrid per incorporar-lo al "Archivo General de la Casa Ducal de Medinaceli" que s'instal·là a l'antic palau Lerma al passeig del Prado. A partir del 1961 està ubicat al palau de la Casa de Pilatos de Sevilla».

[12] STEFANO M. CINGOLANI, GUILLEM FORNÉS I CRISTIAN PALOMO, ob. cit., p. 283.

[13] JOAN GRIMAL i BONANY, Base de dades del Centre d'Estudis Colombins, Òmnium Cultural, Barcelona, sense data, volum IV, p. 40.

[14] ENRIC MITJANA DE LAS DOBLAS, Els Colom de Barcelona i les seves aliances. L'Almirall Colom. Obra genealògica, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2015, p. 106.

[15] JORDI BILBENY, La data de naixement d'En Colom, Librooks Barcelona SL, Barcelona, 2017, p. 93.

[16] STEFANO M. CINGOLANI, GUILLEM FORNÉS I CRISTIAN PALOMO, ob. cit., p. 288.

[17] Ídem.

[18] LLUÍS MATAMALA, "Dos que avalarien que En Joan Colom era viu després del 1484", Institut Nova Història, 4 de novembre de 2014, https://www.inh.cat/articles/Dos-documents-que-avalarien-que-En-Joan-Colom-era-viu-despres-del-1484

[19] ENRIC MITJANA DE LAS DOBLAS, Els Colom de Barcelona i les seves aliances. L'Almirall Colom. Obra genealògica, ob. cit., p. 145.

[20] MARIA CINTA MAÑÉ i MAS i MANUEL ROVIRA i SOLÀ, Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Arxiu Municipal de Barcelona / Institut de Cultura. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2010, volum 5, p. 284.

[21] PERE CATALÀ i ROCA, “Els Colom de Barcelona”, dins Colom i el món català, Rafael Dalmau, Editor, Barcelona, 1993, p. 76.

[22] STEFANO M. CINGOLANI, GUILLEM FORNÉS I CRISTIAN PALOMO, ob. cit., p. 231.

[23] ENRIC MITJANA DE LAS DOBLAS, “La casa dels Colom a Barcelona”, dins Colom i el món català, ob. cit., p. 88.

[24] MARIA CINTA MAÑÉ i MAS i MANUEL ROVIRA i SOLÀ, ob. cit., p. 285.

[25] ENRIC MITJANA DE LAS DOBLAS, Els Colom de Barcelona i les seves aliances. L’Almirall Colom. Obra genealògica, ob. cit., p. 106.

[26] STEFANO M. CINGOLANI, GUILLEM FORNÉS I CRISTIAN PALOMO, ob. cit., p. 283.

[27] FREDERIC UDINA i MARTORELL, “De nou, sobre les Capitulacions de Cristòfor Colom” dins Colom i el món català, ob. cit., p. 170-171.

[28] JORDI BILBENY, Cristòfor Colom, Príncep de Catalunya, ob. cit., p. 356.

[29] Ídem, p. 357.

[30] Ídem, p. 358.

[31] DALMAU VALLS, “Colom en la tradició catalana”, dins Colom i el món català, ob. cit., p. 465.

[32] STEFANO M. CINGOLANI, GUILLEM FORNÉS I CRISTIAN PALOMO, ob. cit., p. 248.

[33] RICARD CARRERAS VALLS, Los catalanes Juan Cabot y Cristóbal Colón. La verdad sobre el Descubrimiento de América, Imprenta Altés, Barcelona, 1931, reedició d’Editorial Maxtor, Valladolid, 2005, p. 74-75.

[34] ENRIC MITJANA DE LAS DOBLAS, Els Colom de Barcelona i les seves aliances. L’Almirall Colom. Obra genealògica, ob. cit., p. 96-97.

[35] ANDRÉS J. NICOLÁS-MINUÉ SÁNCHEZ, Familias Nobles de Aragón. Linages de Nobles e Infanzones del Reyno de Aragon y sus decendencias escritos por Juan Mathias Estevan, Institución Fernando el Católico, Excma. Diputación de Zaragoza, Saragossa, 2018, p. 87.

[36] RICARD CARRERAS VALLS, Catalunya Descobridora d’Amèrica. La Pre-descoberta i els catalans Joan Cabot i Cristòfol Colom segons documents inèdits, Impremta Altés, Barcelona, 1929, p. 174.

[37] RICARD CARRERAS VALLS, Los catalanes Juan Cabot y Cristóbal Colón. La verdad sobre el Descubrimiento de América, ob. cit., p. 78.

[38] MARÍA MARTÍNEZ GARCÍA, “Entrevista a Anunciada Colón de Carvajal y José Manuel Pérez-Prendes”, analytiks.es, 2 de desembre de 2016, https://analytiks-es.cdn.ampproject.org/v/s/analytiks.es/entrevistas/proceso-pleitos-colombinos-sociedad/amp/?amp_js_v=a6&_gsa=1&usqp=mq331AQKKAFQArABIIACAw%3D%3D

[39] CAIUS PARELLADA, “Les raons d’Ulloa” dins Colom i el món català, ob. cit., p. 96.

[40] Ídem.